

Makedonya'da Türk İzleri -1-

Prof. Dr. Orhan Gedikli

orhangedikli@hotmail.com www.orhangedikli.com.tr

Bu yazımızda Osmanlı'nın Rumeli-yi Şahane'sinin önemli merkezlerinden biri olan Makedonya'dayız. Makedonya bugün Balkanlarda en fazla Türk eseri bulunduran ata yadigari topraklardır. Yenice-i Vardar'dan gireceğiz Makedonya'yı, Kuman Türkleri'nin merkezi Kumanova'dan terk edeceğiz. Hadi iyi geziler...

Makedonya, geçmişte de bu gün de Türk tarihi açısından oldukça önemli bir ülkedir. Bu gün Makedonya'da pek çok Türk yaşamaktadır. Osmanlı tarafından 1389'da bu toprakların fethi ile bölge Türkleşmeye başlamıştır. Yıldırım Bayezid'in 1390 yılında Üsküp şehrini fethi ise, bölgede Türk hâkimiyetini daha da yoğunlaştırmıştır. Bununla birlikte İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'in isteği üzerine Anadolu'daki Karamanoğulları-

nın büyük bir bölümü Balkanlara, özellikle de Gostivar, Üsküp bölgelerine yerleştirilmiş ve bu olay Balkanların Türkleşmesinde büyük rol oynamıştır.

Ayrıca bu bölgeye Osmanlı'dan daha önce de Türk boyları gelmişlerdir. Yine bugün Makedonya topraklarında yaşayan Goralılar, bu bölgeye 1000 yıl kadar önce Orta Asya'dan göç eden Hunlar, Avarlar, Peçenek ve Kuman Türklerinin torunlarıdır. Ayrıca bugün Makedonya'nın

Kumanova şehri de özellikle Kuman Türklerinin merkezidir. Bu bağlamda baktığımızda, Makedonya her yönüyle Anadolu ve Orta Asya Türk kültürünün izlerini taşıyan önemli bir Avrupa ülkesidir. İşte bu nedenlerden dolayı yönümüzü Makedonya'ya çevirdik ve Allah nasip etti 3 kez Makedonya'yı görme imkânı buldum. Gezi izlenimlerimi siz okuyucularım ile paylaşmak istiyorum.

Makedonya'da 1950'li yıllarda iki yüz binin üstünde olan Türk nüfus, bugün yaklaşık olarak 100 bin civarındadır. Daha çok Üsküp, Gostivar, Manastır, Resne, Ohri ve Kalkandelen'de yaşayan Türkler tarım, hayvancılık ve ticaretle uğraşmaktadırlar. Eskiden olduğu gibi bugün de Makedonya Türkleri Türkiye'nin Balkanlardaki önemli bir parçasıdır.

Bu ülkede Türkler her alanda aktif olarak mücadele etmektedirler. Makedonya'daki Türkler, siyasi olarak 3 partide toplanmışlar. Türk Demokrat Partisi (TDP), Türk Hareket Partisi (THP) ve Türk Milli Birlik Partisi (TMBP) faaliyetlerini sürdürmektedir. Bugün TMBP Genel Başkanı Erdoğan Saraç, TDP Genel Başkanı Kenan Hasip ve Devlet Bakanı Hadi Nezir Parlamento'da milletvekili olarak görev yapmaktadırlar.

Makedonya'da Türkler arasında eğitim dili Türkçedir. Doğu Makedonya'da Türklere dört yıllık Türkçe eğitim alma hakkı verilmiştir. Gostivar'da bir genel lise ve bir meslek lisesi ile birlikte, Kalkandelen'de bir Meslek lisesinde de Türkçe öğretim yapılmaktadır. Üsküp'te de bir lise'de Türkçe eğitim verilmektedir. Üsküp ve Manastır Üniversitesi'nde Türklere azda olsa bir kontenjan ayrılmaktadır. Ayrıca bu ülkede Türk özel teşebbüsünün açtığı Türk okulları vardır. Makedonya Türkleri bu okullara yoğun ilgi göstermektedir. Bununla beraber Makedonya'da Türkçe gazete, dergiler yayımlanmakta ve Türkçe Televizyon yayınları da yapılmaktadır. Bunlara ilaveten Filoloji Fakültesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü de bulunmaktadır.

1389-1912 arası, yani 500 yıldan fazla Türk toprağı olan Makedonya'da dedelerimiz 1411 eser bırakmışlardır. Bakalım bugün bunların ne kadarı ayakta kalabilmiş. Bu eserleri görmek ve Türk kardeşlerimizle kucaklaşmak için Yenice-i Vardar'dan girerek gezimize başlıyoruz.

Gazi Evranos Bey'in Türbesinin Bulunduğu Yenice-i Vardar

Yenice-i Vardar Yunan Makedonya'sının kuzeyi olarak kabul edilebilir. Bilindiği üzere, Makedonya diye bilinen topraklar üçe ayrılır. Bunlar Yunan Makedonya'sı, Makedon Makedonya'sı ve Bulgar Makedonya'sıdır. Yenice-i Vardar Türk tarihi açısından son derece önem arz eder. Osmanlı'da Akıncıların piri olarak bilinen Evrenos beyin kabri burada bu-

Akıncıların Piri Gazi Evrenos Bey'in Türbesi

lunmaktadır. Amerikalı meşhur Osmanlı tarihçisi **Heath Lowry; Gazi Evrenos Bey'in kuzey Yunanistan'da tek başına sadece kılıçla değil, bilgiyle, ticaretle, dinle ilgili konularda Yunanistan topraklarına ettiği mimari tohumların bölgeyi asırlarca canlı tuttuğunu ancak son yüzyılda bu eserlerin büyük çoğunluğunun yok edildiğini, bunun çok acı verici bir olay olduğunu ifade ediyor.** İlk önce bu denli övgüler alan **Gazi Evrenos** beyin kabrini ziyaret ediyoruz. Orada bir süre kaldıktan sonra şehri geziyor ve Osmanlıdan kalma saat kulesini çekiyoruz. Burada çok fazla eserimiz kalmamış. Büyük çoğunluğu tahrip edilmiş. Yukarıda eski halini gördüğümüz **Evrenos Bey'in türbesi** 2009 yılında Belediye tarafından restore edildi.

Şimdi yeşillikler arasında kuzeye

doğru ilerliyoruz. Yol boyunca Vardar Nehri'nin kollarının yaptığı şelaleleri gözlüyoruz. Kısa bir süre ilerledikten sonra çınarları ile ünlü küçük şirin bir kasabaya geliyoruz. Burasının hepimizin tanıdığı **Necati Cumalı'nın doğduğu Florina kasabası** olduğunu söylüyor rehberimiz. Çınar ağaçları altındaki bir kahvehane oturup birer çay içiyor ve Yunan Makedonya'sını seyrediyoruz. Florina'da fazla kalmadan yolumuza devam ediyoruz. Hedefimiz Osmanlı'nın 3. Ordusunun Karargahı'nın bulunduğu Manastır (Bitola) şehri. Balkanlar yoğun yağış aldığı için yeşilliğin ve ağacın bol olduğu bir bölgedir. Bu nedenle ağaçlıklar arasında bir saatlik rahat bir yolculuktan sonra Manastıra geliyoruz. Otobüsümüzden şehrin girişinde iniyoruz. Hiç vakit geçirmeden şehri dolaşmaya başlıyoruz.

Manastır, Osmanlı III. Ordu Karargahı- Askeri İdadı

Manastır Şehir Meydanı

Osmanlı'nın Balkanlardaki Karargah Merkezi Manastır

Manastır'da ilk durağımız **Osmanlı 3. Ordu Karagahı ve Askeri İdadi oluyor**. Kısmen de olsa eski güzelliğini koruyan binayı etrafıca geziyor ve ikinci kata çıkıyoruz. Burası Gazi Mustafa Kemal'in Ortaokulu okuduğu Askeri İdadi binasındaki sınıfının bulunduğu kat. Sınıf şimdi müze olarak düzenlenmiş. Müzeyi geziyor ve oradaki eski dönem ait eserleri inceliyoruz. Oradan şehir doğru ilerliyoruz. Hemen sağımızda son dönem Padişahlarımızdan Mehmet Reşat'ın Balkan gezisi sırasında kaldığı evi görüyoruz. Nihayet Manastır şehir meydanına geliyoruz. Orta genişlikte olan şehir meydanının etrafına **İshakiye Camisi, Türk Çarşısı, Yeni Cami ve Saat Kulesi** dizilmiş. Bu haliyle adeta bir Anadolu kentinin meydanından hiçbir farkı yok. Camileri ve Türk çarşısını geziyor ve çarşıdan bazı hediyeler alıyoruz.

Manastır Hıristiyan Makedonların yoğun olarak yaşadığı bir şehir olması nedeniyle saat kulesinin tepesine bir haç koymuşlar. Müslüman nüfus oldukça az olduğu için de camiler genelde kapalı tutuluyor. Burada en azından bir caminin açılması

gerekir. Bunu yetkililere ve Türk konsoloslukuna buradan hatırlatmak istiyorum. Türk çarşısının girişinde ay yıldız arması var. Her ne kadar yıldız altı köşeli olsa da, yanlışlıkla yapıldığını sanıyorum. Manastır'da Osmanlı'dan kalma pek çok eser var. Bunların yıkılmaması bizi çok mutlu ediyor. **Balkanlardaki Osmanlı Türk eserlerini yaşatmak hem biz-**

lerin ve hem de Makedonya'nın görevidir. Çünkü onların tarihinin yaklaşık 500 yılı Türk tarihidir. Yani ortak tarihimizdir. Bu nedenle Makedonyalılar'da Osmanlı Türk eserlerini korurken bir anlama kendi tarihlerini korumuş oluyordular.

Konu Manastır olunca herkesin severek izlediği ve acı tatlı kendinden bir şeyler bulduğu televizyon dizisi **Elveda Rumeli'yi** hatırlamamak mümkün değil. Elveda Rumeli dizisinin kritiklerini yaparak Manastır'dan ayrılıp yukarı doğru, elma bahçeleri arasından yol alarak Resneli Niyazi'nin memleketi **Resne'ye çıkıyoruz**. Resne aynen bizim Amasya'mız gibi elmaları ile meşhur küçük bir şehir. Burada çok güzel konaklar var. Çoğunun bakıma ihtiyacı var ama bu halleri ile bile çok güzel. Ancak buranın en güzel konağı **Resne'li Niyazi'nin konağıdır**. Konağı geziyoruz ve içindeki **Makedonya Türk Kadınlar Teşkilatını** ziyaret ediyoruz.

Rehberimiz Resne'den biraz elma alıyor ve bizlere dağıtıyor. Elmaların tadına bakıyoruz. Aynen bizim Amasya elması gibi. Afiyetle yiyor, ve yolumuza devam ediyoruz.

Resneli Niyazi'nin Konağı

Makedonya Türk Kadınlar Teşkilatı'nın Merkezi Resne

Tabii ki konu Resne olunca Enver Paşa'yı, Resne'li Niyazi'yi hatırlamamak olmaz. Balkanlarda ve hatta Afrika'da Enver Paşa'ya hayranlık dün de, bugün de en üst düzeydedir. Arnavutluğun eski lideri Enver Hoca'ya ve Mısır eski lideri Enver Sedat'a babaları Enver Paşaya hayranlıklarından dolayı Enver ismini koymuşlardır. Çünkü o Enver Paşa arkadaşları ile birlikte, Osmanlı'ya isyan eden asilere karşı, bu zor Balkan Coğrafyasında, Afrika Coğrafyalarında çok büyük ve takdire şayan mücadeleler vermiştir. Yeri gelmişken söyleyeyim, **Enver Paşaya tarihte büyük haksızlık yapıldığını düşünüyorum.** Osmanlı İmparatorluğunun ve Türk tarihinin en zor döneminde görev yapan **Enver Paşa ve arkadaşlarının hepsi** cephelerde ya da cephe gerilerinde **Türk Milleti ve İslam için gözlerini kırpmadan şahadet şerbetini içmişlerdir.** Mekânları cennet olsun.

Enver Paşa ve arkadaşlarına karşı yapılan menfi eleştirilere ve özellikle *Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasını hızlandırdılar düşüncelerine asla katılmıyorum.* Bunları söyleyenlerin ya dünyanın gidişini anla-

yamadıklarını, ya da **Türklük düşmanı azınlık ırkçısı zihniyetine sahip olduklarını düşünüyorum.** Aslında, İttihatçılar Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasını söylediği gibi hızlandırmadılar, aksine geciktirdiler. **Doğruyu söylemek gerekirse 1789 Fransız İhtilali tüm İmparatorlukların sonunun başlangıcı oldu.** Bu ihtilaldan sonra artık **çok milliyetli imparatorlukların yerini nüfusun çoğunluğunu oluşturan bir ırkın hakim olduğu üniter devletler almaya başladı.** Öncelikle Avrupa'da başlayan milliyetçilik akınları hızlanarak devam etti ve sonucunda milli devletler oluşmaya başladı. **Yani kısaca 19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın ilk çeyreği İmparatorlukların ömrünün bittiği yıllardır.** Aslında devletler de insanlar gibidir. Doğarlar, büyürler ve ölürler. İmparatorluklarda doğdular, büyüdüler, geliştiler ve öldüler. İşte Osmanlı da bu kurallara tabi oldu. Diğer İmparatorluklar gibi parçalanması ve yıkılması doğaldı.

Her türlü entrikalara rağmen dünya'da en uzun yaşayan ve en son çöken İmparatorluk Osmanlı İmparatorluğudur. *Bunu sağlayan, padişahların gayretleri ve bir o kadar da Enver Paşa'nın Osmanlı'yı tekrar cihan devleti yapacağı düşünceleri ve*

Turan idealleri idi. Bu düşünce bana göre hayal değildi. Her büyük devlet, büyük hayaller sonunda kurulur. Enver Paşa ve arkadaşlarının o büyük hayalleri Osmanlı'yı tekrar cihan devleti yapamadı, ya da Turan İmparatorluğunu kuramadı. Aslında burada bir benzetme ile konuyu açarsak **Enver Paşa, Mustafa Kemal ve arkadaşları yıkılmakta olan dev bir binanın (Osmanlı İmparatorluğunun) altına girdiler.** Onu omuzladılar. Bu dev bina yıkılır ve altında kalırsız düşüncesini akıllarına bile getirmediler. Samimi bir şekilde tüm çabalarını gösterdiler. Ancak dev binanın yıkılmasını engelleyemediler. Aslında dünyadaki tüm egemen güçler, o dev binanın yıkılması için birlikte gayret ediyorlardı. Ancak dünyadaki diğer egemen devletler Enver Paşa'nın yönettiği o muhteşem Çanakkale Destanı'ndan sonra birer birer yıkıldılar. İttihatçıların büyük çoğunluğu da cephelerde şehit düştüler. Osmanlı İmparatorluğu da çöktü. Ancak **Enver Paşa, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının vatansever mücadeleleri o dönemde dünyadaki tek bağımsız Türk Devleti olacak olan Türkiye Cumhuriyeti ni doğurdu.** Bunu küçümseyen maksatlı kişileri bir daha kınıyor ve lanetliyorum.

Tarihi Türk Konakları'nın Güzel Örneklerini Görebileceğimiz Ohri

Resne'den sonra hedefimiz Balkanların en güzel gölü olan Ohri gölünün kenarında kurulmuş tam bir Türk mimarı harikası olan Ohri şehri oluyor. Sarp Balkan dağlarını bir bir aşılıyor ve yükseldikçe yükseliyoruz. *Çok güzel ormanlar arasından giderken ekibimizin tarih hocası Doç. Dr. Haluk Dursun beyefendi Balkan Dağlarında Osmanlı askerlerinin asilere karşı yaptıkları o destansı mücadeleleri anlatıyor.* Hepimizin gözleri doluyor.

Nihayet dağları aşmış iniş geçtikten sonra Ohri gölü ve şehrini görüyoruz. Aman Allah'ım! Ne muhteşem bir manzara. Yeşillikler arasında uçsuz bucaksız harika bir göl ve onun etrafına Türk mimari stili ile yapılmış ve hiç bozulmamış evler, camiler, kale ve Osmanlı Kargahı. Şehirde küçük bir tur atıp, akabinde akşam yemeğe geçiyoruz. Akşam yemeğini Ohri gölünün kaynağının doğduğu, dev çınar ağaçlarının bulunduğu bölgede kurulmuş bir lokantada alıyoruz. **Gölün kenarında dünyanın en güzel alabalık menülerinden oluşan yemeğimizi alırken derin bir sohbete dalıyoruz.** Yemekten sonra yorgun ekip istirahata çekiliyor. Çünkü bir gün sonrası daha hareketli geçececeği benziyor. Balkan coğrafyasında pek çok tekke vardır. **Bektaşî'den Halvetî'ye, Suzî'den Mevlevî'ye ve Kadiri'ye kadar pek çok tekke Balkan toplumunu aydınlatmaya devam etmektedirler.** Balkanların İslamlaşması ve Türkleşmesinde bu tekke ve zaviyelerin geçmiş dönemde çok pozitif katkıları olmuştur.

Türkiye'de 1925 Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasından sonra da Balkanlardaki bu tekkeler faaliyetlerine devam etmişlerdir. Eskiden olduğu gibi bu günlere gelene kadar, **Balkanlarda İslam'ın ve Türklüğün yaşamasında bu Tekkelerin katkıları küçümsenemez.** Çünkü bu tekkeler komünist yönetim dönemlerinde bile bir sivil toplum ku-

ruluşu gibi faaliyetlerini sürdürmüş ve Müslüman halkı canlı tutmuşlardır. Ertesi gün, sabah namazı için bitişinde Halveti tekkesinin bulunduğu **Zeynel Abidin Camisi'ne** gidiyoruz. Geçmişte rahmetli Özal Cumhurbaşkanı iken gittiği Makedonya gezisinde, dönemin Genel Kurmay Başkanı ile birlikte bu camii ziyaret etmişti. Sabah namazını eda ettikten sonra bitişikteki **Pir Mehmet Hayati Halveti Tekkesi'ne** geçip orada çay-kahve içiyor ve Ohri'li Müslüman kardeşlerimizle tanışıyoruz. Aralarında Türk soydaşlarımızın da olduğunu görüyoruz. Sohbet ediyor ve otele dönüp ekiple birlikte Ohri şehir gezisine çıkıyoruz. Burada **Pir Mehmet Hayati'nin Horasan erenlerinden olduğunu, Buhara'da doğduğunu ve ilk eğitimlerinden sonra Edirne'ye geldiğini ve oradan da Balkanlar'a geçtiğini öğreniyoruz.** Son durağı ise Ohri oluyor.

Ohri de, aynen Arnavutluk'taki Berat şehri gibi Türk konaklarının ve mimarisinin hemen hiç bozulmadan korunduğu şehirlerden biridir. Daracık sokaklar arasından ilerleyerek şehri gezmeye başlıyoruz. Kaldırımları görünce bunlar ne güzel Arnavut kaldırımları diyorum.

Bize mihmandarlık yapan üniversite hocalarından biri buna itiraz ediyor. Bunların adının Arnavut kaldırımları değil Osmanlı Türk kaldırımları olduğunu söylüyor ve bu konuda üniversitelerinde yazılı makalelerin olduğunu da ilave ediyor. Yani bu ismin Türk kaldırımları olduğunu söylüyor. Aynen bizim kemeçeye Yunanlıların sahip çıktığı gibi, kaldırımlara da Arnavutlar sahip çıkıyor, bu doğru değil diyor. Ben de buruya koydum. Aslı tartışılır ve bulunur diye. Ohri de gezerken kendinizi Safiranbolu'da gibi hissediyorsunuz. Çünkü Ohri'nin ev mimarisi açısından Safiranbolu'dan ya da Amasya'dan hiçbir farkı yok. **Ohri'de ki en güzel Türk konağını müzeye çevirmişler.** Onu geziyoruz. Daracık sokaklardan geçerken rehberimiz bize **sadaka taşlarını** gösteriyor ve anlatıyor. Osmanlı döneminde varlıklı in-

sanlar bu taşların üzerine kimse görmeden sadakaları bırakıyor ve ihtiyacı olanlarda alıyormuş. Yani bu olay sağ elin verdiği sol el görmeyecek ifadesindeki gibi İslami usullere göre yapıyormuş. **Ohri'de ki bu çok güzel evler** arasında gezerken, şehrin bu kadar güzel korunmuş olması, da bizi hem mutlu ediyor ve hem de şaşırtıyor.

Ohri gölü sahili boyunca çok hoş yalılar da görüyoruz. Mihmandarımız bize şehrin tam karşısında ıssız bir bölgede bir yalı gösteriyor ve bunun **eski Yugoslavya'nın devlet başkanı Tito'nun yazlık saraylarından biri** olduğunu söylüyor.

Ohri şehir gezisi bitiminde göl kenarında bir kahveye oturuyoruz. Hemen yanımızda parkın içinde bir heykele gözüm takılıyor ve onu gidip çekiyorum. **Rehberimiz bu heykelin Kirillöz kardeşlere ait olduğunu söylüyor.** Ayrıca Kirillöz kardeşlerin **Ohri doğumlu iki papaz olduklarını ve Kiril alfabesini bulduklarını** ilave ediyor. Hepimizin bildiği üzere Kiril alfabesi bugün Ruslar ve onların etkisinde olan ülkeler tarafından çok yaygın olarak kullanılan Rus alfabesidir. Dünya çapında bakıldığında **Ruslar Kiril alfabesini, Araplar Arap alfabesini, Avrupalılar Latin alfabesini yani kendi alfabelerini kullanırken, biz neden Göktürk alfabesini değil de Latin alfabesini kullanıyoruz diye hep düşünür dururum.** Bunun bir mantıklı izahını bulmakta mümkün değildir.

Eğer iddia edildiği gibi Latin alfabesini kullanarak ilerleyeceğimiz sanılarak alınmışsa ki, sanırım öyle oldu, bu tezin doğru olmadığı artık ortadadır. Çünkü kendi dili ve alfabesini kullananlardan Araplar hariç herkes bizden ileri durumdadır. Latin alfabesi yerine kendi alfabemizi kullanmamız milli ve büyük devlet idealine daha uygundur. Ancak, bu fasıldan sonra geri dönmekte pek mümkün görünmüyor gibi.

Gostivar - Kalkandelen - Üsküp
Kumanova Gelecek Sayımızda